

УДК 811.161.2'373

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано новітні лексичні запозичення з англійської в українську мову. Подано характеристику складу і структурно-семантичних особливостей новітніх лексичних англіцизмів.

Визначено періоди запозичення з англійської в українську мов. Виявлено специфіку сучасного етапу, яка полягає в різкому зростанні надходження англомовних лексем, спричиненому мовними (внутрішніми) факторами – необхідністю усунути відмінності в мовній картині світу, заповнити відсутні ланки в мовній системі, до якої входить запозичення, а також позамовними (зовнішніми) – суспільно-політичні та економічні перетворення в Україні, її відкритість та інтеграція в міжнародні структури, залучення до культурних та інформаційних процесів, потужніший порівняно з попередніми періодами англо-американський вплив на Україну та інші держави світу.

Розглянуто шляхи та причини запозичення іноземної лексики, основні тенденції входження інновацій у сучасну українську термінологію.

Ключові слова: *запозичена лексика, англіцизми, термін, структурно-семантичні особливості, термінологія, українська мова, англійська мова.*

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями розширилися політичні, економічні та культурні зв'язки України з іноземними, зокрема, англомовними країнами, що спричинило посилене надходження в українську мову чужомовної лексики. Особливо зросла кількість запозичених англіцизмів, що зумовлено політичними й економічними реформами в Україні, які викликали потребу у використанні українською мовою закріплених англомовною світовою практикою понять.

Складні процеси в сучасній українській лексико-семантичній системі, пов'язані з появою значної кількості запозичень, переважно з англійської мови, закономірно одержують неоднозначні оцінки мовознавців: з одного боку, дослідники відзначають певне збагачення мови, відображення за допомогою асимільованих іншомовних запозичень світових досягнень у суспільно-політичній, економічній, управлінській, торговельній тощо сферах, а з іншого, – вказують на перевантаження й засмічення рідної мови чужими лексемами, часто за наявності їх українських відповідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам запозичення присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних дослідників (І. Огієнко, Ю. Жлуктенко, С. Семчинський, О. Пономарів, В. Виноградов, Д. Шмельов, L.Bloomfield, U. Weinreich, E. Haugen та ін.). В україністиці розроблялися питання теорії запозичення, проблеми запозичення чужомовних слів до української мови взагалі або ж на різних етапах її розвитку (В. Коломієць, Т.Линник, О. Муромцева та ін.).

Вивчення запозичення англіцизмів особливо активізувалося в українському мовознавстві протягом останнього десятиріччя і торкалися переважно виявлення тематичних груп досліджуваної лексики, в основному термінологічної (С. Федоровець, Ю. Безрукава, І. Каминін, С. Руденко, А.Наумовець, О. Бершов, О. Стишов, О. Махньова, Л. Кислюк та ін.). Проте, складні лексико-семантичні процеси в ній, спричинені сучасними мовними контактами, а також їх можливі наслідки заслуговують найпильнішої уваги. Цим і зумовлена актуальність теми.

Мета статті – проаналізувати склад і структурно-семантичні особливості новітніх лексичних англіцизмів, розглянути шляхи та причини запозичення іншомовної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному мовознавстві, у зв'язку з потребою впорядкування національної науково-технічної мови, дедалі більшої ваги набуває питання аналізу доцільності потрапляння до її лексичного складу значної кількості мовних запозичень. До цього часу в лінгвістиці ще не

вироблено єдиного визначення «запозичення». На наш погляд, запозичення в термінології – це зміни лексичного складу, зумовлені міжмовними зв'язками; причому такі зміни можуть зачіпати як функції та вживання лексико-семантичних одиниць, так і їхню смислову структуру.

У наукових роботах останніх років іншомовні слова трактують як нормальну функцію лінгвістичного життя (В. Лейчик, Г. Онуфрієнко, Л.Симоненко, Л. Малевич, І. Кочан) [5], яка набуває особливої перспективності і внаслідок цього заслуговує на серйозну увагу дослідників. Запозичені слова є органічною складовою частиною майже кожної сучасної розвиненої мови. Особливого значення вони набувають у термінології, оскільки терміни так чи інакше пов'язані з різними сферами знань та діяльності людини. Утворення нових термінів завдяки використанню слів іншої мови є одним з найпродуктивніших засобів поповнення словникового складу.

Англіцизми визначаємо як слова або їх окремі значення, запозичені з англійської мови або через її посередництво в українську мову письмовим чи усним шляхом. Врахування не тільки письмового, але й усного шляху їх входження зумовлене специфікою матеріалу, що вивчається, – частина новітніх запозичень ще не встигла отримати лексикографічну фіксацію, але фактично вже увійшла в повсякденне життя й функціонує в українській мові. Це відбувається завдяки інтенсифікації англо-американського впливу, зокрема через засоби масової інформації та рекламу.

Кращому розумінню долі англіцизмів у лексико-семантичній системі української мови сприяє їх порівняння з входженням запозичень з інших мов, а також виявлення попередніх етапів і опис специфіки сучасного періоду запозичення з англійської мови. Англіцизми є відносно пізнішими в українській мові (порівняно з іншими неслов'янськими запозиченнями – з грецької, німецької, французької мов і індо-європейської сім'ї та тюркських мов).

Процес запозичення з англійської мови в українську починає активізуватися з другої половини XIX ст., що було спричинено позамовними факторами: з одного боку, міжнародним статусом Англії як економічно

передової держави, а з іншого, – активізацією літературно-перекладацької та просвітницької діяльності української інтелігенції.

Початок ХХ ст. охарактеризувався докорінними змінами в політичній, економічній, науково-технічній сферах, а також зняттям відомих заборон щодо використання української мови, що опосередковано сприяло зростанню впливу англійської мови на українську й збільшенню кількості англіцизмів в українському словниковому складі.

Період з 30-х до 90-х рр. ХХ ст. відзначається тим, що запозичення англіцизмів в українську мову відбувалося через посередництво російської.

Сучасний період (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) – це окремий етап запозичення англіцизмів, позначений специфічними екстралінгвальними чинниками, у тому числі відкритістю української мови та інтенсивністю англomовного впливу не лише безпосередньо з Великої Британії, а й зі Сполучених Штатів Америки, які займають передові позиції в світовій економіці, політиці та науці. Прискоренню темпів запозичення сприяє також зростання ролі різноманітних сучасних засобів масової інформації на теренах України, а також міжнародної телемережі в розвитку інформаційного суспільства.

Причини запозичення, зазвичай, поділяють на мовні (внутрішні) та позамовні (зовнішні). До зовнішніх причин відносять: наявність більш-менш тісних політичних, економічних та культурних зв'язків між народами-носіями мов; новаторство в будь-якій сфері діяльності однієї з мов; суспільно-політичні та економічні перетворення в Україні, її відкритість та інтеграція в міжнародні структури, залучення до культурних та інформаційних процесів; потужніший порівняно з попередніми періодами англо-американський вплив на Україну та інші держави світу; надзвичайне прискорення інформаційних процесів з появою міжнародних телекомунікаційних мереж, посиленням впливу мас-медіа та реклами, якого не було в попередні історичні періоди. Необхідність такого виду запозичень пов'язана з потребою дати позначення новим предметам, явищам або поняттям, для яких у власній мові взагалі не було найменувань.

І.Огієнко основну причину запозичення нових слів вбачав у нерівномірності культурного розвитку народів-сусідів: «чим культурніше і оригінальніше народ, тим сильніше він впливає на сусідів» [3, с. 14-15]. Останнім часом виділилася ще одна причина іншомовних запозичень – мовний снобізм, мода; прагнення справити враження знавця в певній галузі, що характерне, насамперед, для молоді, яка має звичку швидко переймати все нове, хизуватися бодай найменшими знаннями, зокрема в комп'ютерній справі, оргтехніці.

Серед внутрішніх причин виділимо основні: необхідність семантично точніше виразити за допомогою запозиченого слова недостатньо диференційовані поняття в складі полісемантичної лексики; тенденція до усунення омонімії питомого слова або полісемії, спрощення його смислової структури; необхідність уточнити або деталізувати відповідне поняття, розмежувати деякі смислові відтінки, закріпивши їх за різними лексемами; необхідність усунути відмінності в мовній картині світу, заповнити відсутні ланки в мовній системі, до якої входить запозичення; «тенденція до відповідності нерозчленованості позначуваного поняття з нерозчленованістю того, що позначає. Запозичення – один із шляхів заміни двочленного найменування одночленним; тому, мабуть, можна стверджувати, що іншомовному слову віддається перевага над питомим описовим зворотом, якщо обидва вони є найменуваннями нерозчленованого поняття» [2, с. 26]; частотність слова (ті слова, які вживаються частіше, переносяться в іншу мову значно легше, ніж слова рідковживані); «звичка вживати іншомовне слово у зв'язку з тим, що в контекстах іншої мови позначення даного поняття або явища зустрічається рідко. Іноді термін, яким замінюють, відчувається неадекватним або взагалі невідповідним денотату» [1, с. 135].

Кожна з названих причин по-своєму впливає на процес освоєння нових слів, на час, необхідний для їхньої адаптації до системи мови-реципієнта, на ступінь і способи перетворення в цій системі.

Найвідкритішими для проникнення іншомовної лексики вважають лексичні групи, які стосуються політичних, торговельно-економічних,

військових, науково-культурних контактів. Особливого поширення, зрозумілості досягають, перш за все, ті терміни, які позначають актуальні, життєво необхідні поняття та явища: *інвестор, альтернатива, лібералізація, підприємець, комерсант, маклер, ваучер* тощо та терміни на позначення понять і явищ, які представлені в кількох галузях науки чи техніки: *факс, ксерокс, байт, комп'ютеризація, еколог*. Сприймання таких термінів пересічними користувачами не викликає особливих труднощів, оскільки предмети на їх позначення стали звичними і зрозумілими.

Із формуванням нових бізнесових сфер в українську мову приходять нові поняття, а разом з ними і терміни для їх позначення. Це великою мірою стосується лексики шоу-бізнесу (*блокбастер, бестселер, гламур, трилер, рок-попс, ток-шоу, ді-джей, брей-ринг, шоумен* та ін.). Розвиток сучасних ринкових відносин спричинив появу цілої низки нових термінів економічної, ринкової, банківської сфер: *офшор, дилер, маркетинг, лізинг, трейдер, дистриб'ютор* тощо. Входження такого роду запозичень у мову через посередництво засобів масової інформації, з одного боку, стрімке, а з іншого, - малозрозуміле.

На сучасному етапі чи не найбільшого впливу запозичень зазнає сфера спорту та відпочинку. Саме тут іншомовні терміноодиниці з'являються постійно: *бодісерфінг, кайтинг, джогінг, сквош, драфт, скайсерфінг* та ін.

Стає очевидно, що дедалі помітнішу роль у засвоєнні міжнародних термінів відіграють сучасні мови – англійська, німецька, французька, особливо англійська. Мовні зв'язки між українською та англійською мовами не були постійними та мали найчастіше опосередкований характер: головними посередниками були французька, німецька, російська та польська мови. Процес запозичення англіцизмів мав багатоступінчастий характер, іноді спостерігалось паралельне запозичення тих самих лексичних одиниць через посередництво різних мов на заході та сході України.

У сучасних умовах основним способом запозичення англіцизмів у систему української мови є пряме, безпосереднє запозичення, наприклад: *драйвер,*

супермаркет, провайдер, дилер, спонсор, бренд, геймер, кікбоксинг, фітнес, саміт, фастфуд, секонд-хенд, форс-мажор, траст, інкорпорація.

Іншим способом запозичення є використання англійської мови як мови-посередниці. Серед англіцизмів цієї групи можна виділити такі структурні типи: 1) слова латинського (*адміністратор, бонус, рекламація, корпорація*) або грецького (*теорія, синергія,*) походження, запозичені спочатку в англійську, а потім з неї – в українську мову (*асистанс, ірейта, триплікат*); 2) слова, штучно створені в англійській мові з латинських або грецьких елементів (*телепроект, трансген, парамедик*); 3) слова, які виникли в англійській мові на основі грецького або латинського елемента та англійської частини (*монополія, суперхіт, телебос, інтерфейс*); 4) слова інших мов (турецької, малайської, ірландської, шведської, арабської, французької (*департамент, комівояжер, фільтрація*), німецької (*група, штраф, штандарт*), італійської (*компанія*), які спочатку були запозичені в англійську, а потім через її посередництво – в українську мову (*франкування, кетчуп*); 5) слова, що з'явилися в англійській мові на основі англійського компонента й запозиченого з інших (не грецької та латинської) мов (*айс-ревью, сафарі-парк*).

Серед проаналізованих англіцизмів можна виділити такі типи лексичних запозичень: 1) повні – слова безпосередньо англійського походження: англійська мова є мовою-джерелом і до їх складу входять лише власне англійські компоненти (*нюс-реліз, офшор, овертайм, плеср, хіт, скотч, топ, гейт-крешер* тощо); 2) часткові: а) гібридні слова (напівфабрикат, *поп-зірка, порнозірка, інтернет-послуги*) та б) слова з іншомовними основами й питомими афіксами (*делегування, канцелірування, спонсорство, силіконовий*).

За способом творення новітні англіцизми також поділяються на кілька груп. Найчисленнішу з них становлять лексеми, утворені морфологічним способом (*паювання, фермерство, денаціоналізація, підприємець-аграрник, спонсоровати, джинсовий, леді-бос, джентльмен-шоу, бізнес-програма*); внаслідок неморфологічного словотвору – поява нового значення (*тендер, драйв, бустер*). Завдяки семантичній деривації в сучасний період розширила

свій семантичний обсяг певна частина запозичених у попередні часи англіцизмів. Додаються нові запозичені значення – і розвивається або збільшується полісемія (*тендер, інтерв'ю, скутер*). В існуючих значеннях запозичень також відбуваються семантичні зрушення (*менеджер, спікер, трейдер, брокер*) з одночасним зростанням частотності вживання таких лексем.

Висновки досліджень та перспективи подальших наукових розвідок.

Отже, запозичення стали загальновизнаними формами семантичного втілення найважливіших понять сучасного світу. Поява і збільшення кількості міжнародних елементів у словниковому складі мови сприяє ефективнішому використанню мови в процесах міжнародного обміну інформацією.

Однак, з іншого боку, маємо проблему вживання небажаних іноземних кальок за наявності власних мовних відповідників. Стрімке зростання кількості слів англійського походження в українській мові становить потенційну загрозу мовній самобутності та може призвести до негативних зрушень у її лексико-семантичній системі. На сьогодні особливої ваги набуває питання співвідношення національного та іншомовного, роль запозичень у розбудові системи сучасної української термінології.

Подальшими напрямками дослідження є висвітлення особливостей функціонування англіцизмів у певній термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Юрий Жлуктенко. – К.: Высш. шк., 1974. – 176 с.
2. Крисін Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке / Леонид Крисин. – М.: Наука, 1968. – 208 с.
3. Огиенко И. Иноземные элементы в русском языке: История проникновения заимствованных слов в русский язык / Иван Огиенко. – К.: Тип. Бондаренко и Гнездовского, 1915. – 136 с.
4. Попова Н.О. Лексико-семантичні групи новітніх англомовних запозичень в українській мові (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) / Н.О. Попова // Вісник

ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія філологія. – Харків, 2004. – № 607. – С. 248-251.

5. Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. – К., 2007. – 411 с.

Харченко И. Особенности функционирования англицизмов в современной украинской терминологии.

В статье проанализированы новые лексические заимствования с английского в украинский язык. Подана характеристика состава и структурно семантических особенностей новейших лексических англицизмов.

Определены периоды заимствования с английского в украинский язык. Выявлено специфику современного этапа, которая заключается в значительном росте поступления англоязычных лексем, вызванном языковыми (внутренними) факторами – необходимостью устранить отличия в языковой картине мира, заполнить отсутствующие звенья в языковой системе, в которую входит заимствование, а также внеязыковыми (внешними) – общественно-политические и экономические изменения в Украине, ее открытость и интеграция в международные структуры, приобщение к культурным и информационным процессам, более мощное в сравнении с предыдущими периодами англо-американское влияние на Украину и другие страны мира.

Рассмотрены пути и причины заимствования иноязычной лексики, основные тенденции вхождения инноваций в современную украинскую терминологию.

Ключевые слова: заимствованная лексика, англицизмы, термин, структурно семантические особенности, терминология, украинский язык, английский язык.

Kharchenko I. The Functional Peculiarities of Anglicisms in the Modern Ukrainian Terminology.

The article analyses some words borrowed from English into Ukrainian. The author defines the components, semantic and structural peculiarities of the new lexical Anglicisms. Also the period of borrowing words from English into Ukrainian and the modern specific features of the extension of the loan-words have been determined.

The author reveals the specific character of the modern period including the increasing of usage of the English words caused by the Linguistic (inside) and Unlinguistic (outside) factors.

The author defines the period of adoption of words from English into Ukrainian. Also determines the modern specificity made by the sharp encreasing of the use of English lexems caused by the linguistic (inside) factors, that is the necessity to remove the contrast in the modern world language and to fill in the blanks in the linguistic system concerning loan-words and nonlinguistic (outside) factors including the Ukrainian social and political reforms, the international structural integration and the access to cultural and informative process. Comparing with the previous periods it is obvious that the Anglo-American language influences greatly upon Ukraine and other world countries.

The article deals with the ways and reasons of adoption of words, the basic innovative tendency of the modern Ukrainian terminology.

Key words: *loan-words, Anglicisms, a term, the semantic and structural peculiarities, terminology, Ukrainian, English.*